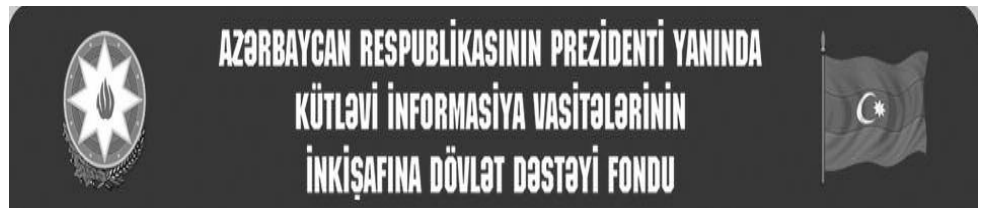

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 47 (1655) 10 mart 2018-ci il

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA
KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA DÖVLƏT
DƏSTƏYİ FONDUNUN MALİYYƏ YARDIMI İLƏ

Kəbirilər türkdilli tayfalarından biridir. Mənbələrdə kəbərlilik kimi də adı çəkilir. Tarixçilərin gəldikləri qənaət belədir ki, bu tayfa kəbər oymağının törəməsidir. Kəbər oymağı isə erkən orta əsrlərdə Şimali Qafqazın şərqində və Volqa çayının aşağı axarında yaşamış türkdilli tayfa olan Xəzər ulusuna bağlı olmuşdur. Xəzərlər dəfələrlə Zaqafqaziya torpaqlarına hücum edən Sasani və Bizans dövlətlərinə qarşı vuruşmuşdur. Mənbələrin məlumatına

bağnamələr", 1 kitab, B., "Yazıçı", 1989, səh.110).

Özünü tanıyan və tanıdan Kəbirli oymağı XVII yüzildə Cavanşir elinin tərkibindən çıxaraq müstəqil elə çevrildi. XIX əsrin ortalarında Kəbirilər Qərvəndli, Ulubabalı, Qızıl Məhəmmədli və Ayrıq Məhəmmədli adlı 4 qoldan və 40-a yaxın tirədən ibarət olmuşlar. Tədqiqatçı Ə.Çingizov isə Kəbirli elinin Hacı Hüseynəli, Hacı Həsənli, Mirzə Haqverdi, Cəfərbəyli, Həmidbəyli, Ağabəyli, Bağanıslıbəyli Hacıbəyli, Böyükbəyli və di-

cəni tutdu. Gəncə-Qarabağ bəylərbəyi Osmanlıların nəzəti altına keçdi.

Qarabağ bir müddət Osmanlıların əlinə qaldı. Osmanlılar öz tabeliyində olan əhalidən alınacaq vergiləri dəqiqləşdirmək üçün 1727-ci ildə "Gəncə-Qarabağ əyalətinin müfəssəl dəftəri"ni tərtib etdilər. Bu vergi dəftərində kəbirilər haqqında da bilgi var. Oxucularımız üçün maraqlı olacağını düşünüb həmin bilgiyi birer-birer yazımızda verməyi gərəkli bildik: "Kəbirli camaatı. Xəzinəyə (il-

həmməd xan Əli oğlu, Ocaq-qulu Ədil oğlu, (Ocaqqulunun) qardaşı İsmayıl, Qasiməli Ocaqqulu oğlu". (Bax: Gəncə-Qarabağ əyalətinin müfəssəl dəftəri, Bakı, "Şuşa" nəşriyyatı, səh.466-467).

1728-ci ildə Tiflis əyalətinin Baydar nahiyəsində Cavanşir-Kəbirli adlı camaatın yaşadığı barədə bilgi vardır. (Bax: Tiflis əyalətinin müfəssəl dəftəri, Bakı, "Pedoqoqika" nəşriyyatı, səh.45)

Azərbaycan torpaqlarının bir qisminin işğalçı əfqan və Osmanlı ordusu tərəfindən

qoyan Nadir şah Şirvan, Qarabağ, Çuxursəəd və Təbriz bəylərbəyliklərini ləğv edib əvəzində əyalət yaratdı ki, bu əyalətlərdən biri də Dərbənddən başlayıb Qaplankuhda bitən Azərbaycan idi. Azərbaycana qardaşı İbrahimzaman xanı başçı təyin elədi. Əslində bu yeni inzibati-ərazi sisteminin yaranması Nadir şahın bu ərazilərdə yaşayan insanlara qəzəbindən irəli gəlirdi. Bununla ürəyi soyumayan Nadir şah Qapanat, Çulundur mahallarını Qarabağdan ayırdı. Hələ bu da azmış kimi o,

Kəbirilər

görə Sasani hökmdarı Xosrov Ənuşirəvan (531-579) 10 min xəzər ailəsini Azərbaycana köçürmüşdür.

Xəzər xaqanlığının (VII əsrin ortaları, X əsrin sonu) dövründə də Azərbaycana xeyli xəzər ailəsi köçürülmüşdür. Belə ki, Qərbi Türk xaqanlığının parçalanması nəticəsində yaranan Xəzər xaqanlığı Zaqafqaziya, xüsusilə də Azərbaycan uğrunda təqribən yüz ildən çox ərəblərlə müharibə aparmışdır. Xəzər-ərəb müharibələri nəticəsində Azərbaycan torpaqları dəfələrlə əldən-ələ keçmişdir. Ərəb canişinləri əsir alınmış xəzərləri ailələrlə birlikdə Azərbaycanda yerləşdirmişlər. Beləliklə, Xəzər ulusuna qatılan bir sıra oymaqların əhalisi kimi, Kəbər (Kəbirli) oymağının əhalisi də Azərbaycanda yaşam sürməyə başladı.

İndiki kəbirli eli orta yüzilliklərdə Cavanşir elinin tərkibində olmuşdur. Cavanşirlər isə Qarabağın ən qədim köklü-köməclik türkdilli tayfalarından biridir. Xatırladıq ki, Qarabağda xanlığın bünövrəsini qoyan Pənahəli xan da Azərbaycanın qədim-qayım yurd yerlərindən biri olan Cavanşir elinin Sarıcalı oymağına bağlıdır. Bu barədə tarixçi Mirzə Camal Cavanşir yazır: "Mərhum Pənah xanın əsil-nəsəbi Dizağın Cavanşir elindəndir. Bu el qədim zamanlarda Türküstandan gəlmiş Bəhmənli elinin bir qolu olan Sarıcalı oymağındandır. Bunların atababaları Cavanşir eli arasında məşhur, adlı-sanlı, çörəkli, mal-dövlət və ehsan sahibi olmuş adamlar idi." Bax: "Qara-

gər qolları olduğunu qeyd edir.

Yeri gəlmişkən Kəbili elinin XVIII yüzilin sonu, XIX yüzilin önlərindəki obalarını sıralayaq: Çəmənli-Hətəmxan, Çəmənli-Hacı Tahir, Novruzlu, Seyidli, Qərvənd-Ağakəşi bəy, Əhmədavar, Qurd-Qaradağlı, Qurd-Dördlər, Qurd-Gürcüstan, Qurd-Bərdə, Qaibalı, Əfətli, Tərəkəmə-Cəfərbəyli, Tərəkəmə-Məhəmmədəlibəyli, Qiyaməddinli, Yusifcanlı, Mərzili, Saibalılı-Abbasqulu bəy, Saibalılı-Zeynalabdinli, Hüsülü, Pirzadlı, Rəncbərler, Pərioglular, Kələbədin, Şelli, Minaxurlu, Təzəkçi, Tatar, Tərəkəmə-Əhmədəğalı, Tərəkəmə-İmamqulubəyli, Hacıvəli və başqaları. Kəbirli eli öz adını Qarabağın iki mahalına vermişdi. Uzun illər bu mahalları Kəbirli soylu naiblər idarə etmişdilər.

Kəbirli camaatı haqqında tutarlı tutanaqlardan biri də Osmanlıların 1727-ci ildə tərtib etdikləri "Gəncə-Qarabağ əyalətinin müfəssəl dəftəri" adlı təhrirdir. Belə ki, 1722-ci ildə qiyamçı əfqan qoşunu hücum edib Səfəvi dövlətinin paytaxtı ilə bərabər bir sıra mühüm ərazilərini də ələ keçirir. Bu hadisəyə biganə qalmayan Osmanlı sultanı III Əhməd də Qızılbaş məmləkətindən ərazi qoparmaq üçün 1724-cü ildə güclü ordu ilə Qarabağa daxil oldu və Gən-

Rəhim bəy Novruzbəyov

də on dörd min quruş ödəyən bu camaat çoxsaylı bir tayfadır. 1139 (1727)-cu ildə şah-sevənlərin yaratdığı qarışıqlıq nəticəsində dağıntı düşmüşdür. (Aşağıda qeyd olunanlar Kəbirli camaatının) parəkəndə düşənlərinin Cavanşir (tayfasına) daxil olmuşdur.

Kazım Məhəmməd oğlu, (Kazımın oğlu) Məhəmmədrəfi, Əxiabad Məhəmməd oğlu, Hüseynxan Allahverdi oğlu, (Hüseynxanın) oğlu Allahverdi, (Allahverdinin) oğlu Talib, Haqverdi Əlizaman oğlu, Əlipənah Əlizaman oğlu, Əli Məlikəsəd oğlu, Hümmətəli Məlikəsəd oğlu, Məhəmməd xan Məhəmməd oğlu, Yarəli Xanməhəmməd oğlu. Doluxan Hacı Əli oğlu, Aşıqəli Hacı Əli oğlu, Molla Əli Hacı Qələnlər oğlu, (Molla Əlinin) oğlu Məhəmmədyar, Iskəndər Hacı Qələndər oğlu, Mehralı Seyid oğlu, (Mehralının) oğlu Allahverdi, Məhəmmədəli Seyid oğlu, Əlimərdan Əli oğlu, Mə-

zəbt edilməsini qəbul etməyən Nadirqulu xan Qırxlı-Avşar Xorasanda işğalçılara qarşı mübarizəyə qalxdı, ardıcıl qələbələr qazanıb, qısa bir zamanda İrani, Azərbaycanı istilaçılardan təmizlədi. Bununla kifayətlənməyən Nadirqulu xan sıyrılmış qılıncını qınına qoymayıb 1734-cü ildə Qarabağa hücum etdi. Hücumunu qələbə ilə sonunclayıb paytaxt Gəncənin hündərinə qədər irəlilədi. Lakin Gəncəni səkkiz ay ram etmək mümkün olmadı. Səkkiz ay yarım bir mühasirədən sonra Nadirqulu xan zəfər çalaraq Gəncəyə daxil oldu və Osmanlıları Qarabağdan çıxardı. Bu qələbə Nadirqulu xanın nüfuzunu artırdı və onun tərəfdarlarını çoxaltdı. O, Muğana gəlib binələndi. Suqovuşanda seçkin əmirlərin səyi və iştirakı ilə qurultay çağırıldı, Nadirqulu xan şah seçildi. Taxta Nadirqulu yox, Nadir şah adı ilə əyləşdi.

1736-cı ildə Muğan qurultayında Nadirin şah seçilməsinə Ziyadoğlular, habele İyirmidörd, Otuziki, Cavanşir tayfaları etiraz etmişdilər. Nadir şah eyni zamanda Qarabağda yaşayan Cavanşir, Otuziki və Kəbirli tayfa birləşmələrini də ona müxalif mövqedə dayandıqları üçün cəzalandırdı.

Azərbaycanın şəriksiz hökmdarı olan Nadir şah Qırxlı-Avşara Qarabağ bəylərbəyi Uğurlu xan Ziyadoğlu-Qacarı onun şah olmağını istəməsi nədəniylə öldürmək istədi, lakin ulu uruq olduğunu düşünüb fikrindən daşındı. Amma pisliyindən də qalmadı.

Səfəvi hakimiyyətinə son

Cavanşir, Otuziki və Kəbirli ellərini Xorasana sürgün elədi.

Kəbirilər Xorasanın Sərexə mahalında məskunlaşdılar. Onlar burada özləri kimi sürgünlük həyatı yaşayan cavanşirlərlə birgə yaşamağa başladılar. Sürgünlüyün ilk illərindən kəbirilərin böyüyü Hacı Əli bəy Kəbirli idi. Hacı Əli bəyin kürəkəni Pənahəli bəy Sarıcalı sarayda vəzifə tutduğundan öncə vəziyyətləri yaxşı idi. Sonralar Pənahəli bəyin saraydan qaçmağıyla bağlı gözümçixdiyə salındılar. Şahın adamları israrla Pənahəli bəyin yerini soruşurdular. Hacı Əli bəy qürbətə vəfatından sonra Kəbirilərin başına Hacı Əli bəyin oğlu Hacı Səhliyalı bəy keçdi. Hacı Səhliyalı bəy qınaq, qorxu altında öz uruğunu və Pənahəli bəyin ailəsini qorumalı oldu.

1747-ci ildə Nadir şahın qətlindən sonra Hacı Səhliyalı bəyin təklifi ilə sügünlükdə olan kəbirilər Pənahəli bəyin 15 yaşlı oğlu İbrahimxəlil ağanın ətrafına toplaşdılar. Pənahəli bəy 200-ə qədər süvari ilə birgə Qarabağa qayıtdı. Qarabağ elləri oba-oba, oymaq-oymaq sürgündən doğma torpaqlarına döndülər. Pənahəli bəyin başına yığıldılar. Nadir şahın ölümü Azərbaycanın siyasi həyatında çox mühüm dəyişikliklərə səbəb oldu. Azərbaycanda iyirmi xanlıq meydana gəldi.

(ardı gələn sayımızda)

Faiq ŞÜKÜRBƏYLİ,
tədqiqatçı-etnoqraf

